

Inhoud

	Voorwoord	7
	<i>Het verhaal</i>	11
1	Barak	13
2	Wie is wie?	25
3	De benauwenis	31
4	Onhandelbaar	36
5	De boekenkast	39
6	Baden in weelde	42
7	Het afscheidscadeau	44
8	Naar Amsterdam	51
9	Nagejaagd	59
10	Studeren	63
11	De Zevende Faculteit	68
12	Parijs	90
13	Terug in Amsterdam	109
14	Een baan	114
15	Kanker	122
16	Bevrijdingskind	126
17	Op bezoek	129
18	Turbulentie	136
19	De man achter Den Uyl	143
20	Doodschrik	145
21	Een duivels dilemma	153
22	Joodse identiteit	156

23	Het debuut	161
24	Getuigenis van een kind	164
25	Afscheid	168
26	De herbegravenis	175
	<i>Achttien adressen</i>	177
1	De bom	179
2	De razzia's	185
3	Sterven in Westerbork	188
4	De ambulance	193
5	Aardappels schillen	196
6	Schurft	201
7	Brandbommen	204
8	Vislucht	208
9	De verjaardag	210
10	De schietpartij	213
11	De kast	220
12	Vier in een cel	225
13	Met klompen in de sneeuw	232
14	Westerbork II	234
15	De Auschwitz-reis	242
16	De trein voorbij	251
	<i>Judica / Judy</i>	259

Voorwoord

In deze bundel zijn de drie boeken samengebracht die ik in de afgelopen jaren over of naar aanleiding van mijn oorlogservaringen heb geschreven: *Het verhaal*, *18 adressen* en *Judica/Judy*. Alhoewel de chronologie niet klopt is de volgorde niet toevallig. Het is de volgorde waarin ze geschreven zijn.

Judica/Judy eindigt waar *Het verhaal* begint. *Het verhaal* begint op 12 april 1945, met de bevrijding van Westerbork, waar Judica Mendels, werkzaam in het weeshuis, zich aan het eind van mijn zwerftocht over mij ontfermd had. *Judica/Judy* eindigt in Westerbork in mei 2005, met de herdenkingsbijeenkomst van de bevrijding, toen Elena, een pleegdochter van Judica, en ik beiden hebben opgetreden. De cirkel is rond, dacht ik bij die gelegenheid.

Maar niets was minder waar. Dat dacht ik ook bij het eerste boek, maar een vervolg was onvermijdelijk. Het verhaal kent geen einde.

‘Is dat niet wat laat?’ vroeg Elena vol onbegrip, toen ik haar bijna zestig jaar na datum belde om te vragen of zij mij een foto van Judica Mendels zou willen sturen. Judica bleek al tien jaar eerder te zijn overleden. ‘En ze heette bovendien Judy,’ voegde ze er grimmig aan toe.

Het bleek niet eenvoudig om iemand van een andere generatie uit te leggen waarom er zoveel tijd overheen was gegaan voordat ik contact zocht.

In *18 adressen* probeer ik uit te leggen waarom het mij tientallen jaren heeft gekost voordat ik ‘het’ verhaal aan het papier heb dur-

ven toevertrouwen. In *Het verhaal* is dat niet echt gelukt. Alhoewel ik hier en daar melding maak van mijn onderduikervaringen en mijn verblijf, tot tweemaal toe, in Westerbork, gaat *Het verhaal* toch eigenlijk vooral over de wijze waarop ik nadien aan die herinneringen trachtte te ontkomen. Voor mij was de toekomst jarenlang belangrijker dan het verleden. Dat leidde tot spanningen met mijn moeder, die de oorlog (haar oorlog) nooit van zich heeft kunnen afzetten. Toch volgden de gebeurtenissen die mij onafwendbaar met het verleden confronteerden, elkaar in een steeds hoger tempo op, zeker toen ik mij in de politiek begaf.

Met 18 adressen loste ik de ereschuld – zo voelde ik dat – dan eindelijk in. Zo precies mogelijk ordende ik de flarden kinderherinneringen die ik nog had, en die tot mijn vreugde waren vervaagd. Jarenlang had ik die confrontatie niet aangedurfd. Denkend aan toen voelde ik mezelf kleiner worden. Een kind. Ik schaamde me. Welk recht heeft een kind om zich over die tijd te uiten? Met welk gezag?

Bovendien: als ik sprak mocht ik slechts van geluk spreken. Wat had ik nou helemaal meegemaakt? Anderhalf miljoen leeftijdgenootjes konden hun verhaal niet meer navertellen. Ik én mijn ouders hadden de vernietigingsmachine overleefd. Auschwitz, Sobibor en Bergen-Belsen kende ik slechts van horen zeggen. Niet voor niets eindigt 18 adressen met een bezoek aan Auschwitz-Birkenau. Ik bekeek daar onder meer de ruïne van Krematorium 11, ongetwijfeld mijn eindbestemming als mijn naam niet te elfder ure, dankzij een actie van mijn moeder, van de al afgeroepen lijst was geschrapt.

Was ik een ‘gelukskind’? Die titel gaf Thomas Buergenthal, nu rechter aan het Internationale Gerechtshof in Den Haag, mee aan zijn Auschwitzlezing 2009. Het is ook de titel van zijn boek over zijn ervaringen als kind in dit vernietigingskamp, dat hij, wonder boven wonder, overleefde. Het verhaal van een leeftijdgenoot, net als ik tien jaar oud toen hij, na de ontberingen van de gruwelijke dodenmars naar Sachsenhausen, door de Russen werd bevrijd. Ook hij beschreef op latere leeftijd zijn – vele malen ergere – belevenissen als kind.

In een slotbeschouwing nuanceert hij het begrip ‘geluk’. Jazeker, hij dankt zijn leven goeddeels aan een ‘kansspel’ waarop hij geen invloed heeft gehad, maar elders spreekt hij van een ‘combinatie van factoren’, waaronder een overlevingsinstinct dat hij gaandeweg ontwikkelde. ‘Ik had het geluk dat ik geleidelijk aan met de hel op aarde vertrouwd werd gemaakt.’ Een geluk dat helaas voor veruit de meeste leeftijdgenootjes niet was weggelegd.

Ook ik kan niet ontkennen dat ik als *child survivor*, spottend met de wet van de grote getallen, waanzinnig veel geluk heb gehad. Maar als ik het daarbij zou laten, doe ik groot onrecht aan al die dappere mensen (verzetsmensen, onderduikouders, mijn eigen vader) die mij met gevaar voor eigen leven door de oorlog heen hebben gesleept. Van mijn eigen groep kinderredders van veertien personen (allemaal jonge twintigers) hebben vier de bevrijding niet gehaald. Zij hebben mijn geluk een handje geholpen. Alleen al om hen te eren (en te bedanken) moesten deze herinneringen worden geboekstaafd.

Judica, mijn opvangmoeder in Westerbork, heeft haar leven niet voor mij op het spel gezet. Toen ik haar tegen het eind van de oorlog ontmoette was het gevaar geweken. De trein des doods was, anders dan tijdens mijn eerste verblijf in Westerbork, tot stilstand gekomen. Toch heeft zij veel voor mij betekend, maar na de bevrijding heb ik haar nooit meer gezien. Zij keerde Nederland verbitterd de rug toe en emigreerde naar Amerika.

Bijna zestig jaar later vond ik haar terug. Dankzij Google. Helaas was ze inmiddels overleden. Maar ze liet een pleegdochter na, Elena, woonachtig in Zwitserland. Onze ontmoeting leidde tot een bizarre confrontatie. Het mooie beeld dat ik al die jaren met mij had meegedragen schampte af op de bittere herinneringen die Elena aan haar tijd met Judy had overgehouden. Een nieuwe, nu gezamenlijke, zoektocht ontstond, die zestig jaar later uiteindelijk eindigde in Westerbork.

Zo is er nooit een einde aan *Het verhaal*, dat altijd zal worden vervolgd.

Het verhaal

Voor Carla

1 Barak

Lieve vader en moeder,

Ik zit al 3 en een halve maand in Westerbork. Ik maak het goed. Een paar weken geleden hoorde we vreselijk schieten en de zelfde middag kwamen de Canadezen in het kamp. Later kwam een van de ondergrondse en zei dat jullie in Amsterdam waren en later hoorde ik dat Amsterdam en heel bezet Nederland overgegeven was!!!! Gisteren hebben wij voor het eerst witbrood gekregen.

Vele kussen van Eddij, barak 5

Deze brief, met als dagstempel: Hooghalen, 15-V-1945, was de eerste post die mijn ouders van me kregen sinds op 13 augustus 1943 het Nederlands-Israëlitisch Ziekenhuis op de Nieuwe Keizersgracht in Amsterdam door de Duitsers was leeggehaald. Het was mijn derde razzia. De eerste, in maart '43, had ik doorstaan omdat ik met een zware longontsteking in bed lag. De Duitsers streken na een ongeremde huilbui van mijn moeder de hand over het hart. De tweede, in mei '43, bracht mijn moeder en mij (de vaal-bruine rugzakken met wit geschilderde letters hadden al die tijd klaargestaan) met een beestenwagen naar het overbevolkte Westerbork. Mijn vader was uit de trein gesprongen en wist ons dankzij een 'Sperré' (hij had inmiddels een baantje bij de Joodse Raad bemachtigd) begin augustus vrij te krijgen. Hij liet ons opnemen op de afdeling besmettelijke ziekten van het Nederlands-Israëlitisch Ziekenhuis. Toen kwam die derde razzia. Ik zie nog mijn vader, achter het stuur van een groengrijze auto, aan komen rijden, aan de overkant van de gracht. 'Nu komt alles

goed,' riep ik tegen mijn moeder. Even later stormde mijn vader onze kamer binnen die tot dat moment door de Duitsers, bang als ze waren voor 'besmettelijke ziekten', vermeden was. Hij voerde ons dwars door de razzia heen naar een gereedstaande ambulance die vervolgens met gillende sirene wegreed. Een paar straten verder stopte hij. Mijn vader stapte uit, rukte me uit de armen van mijn huilende moeder en droeg me zonder verdere omwegen over aan een vreemde mevrouw, die ons samen met ome Koos stond op te wachten. Na een lange treinreis leverde die me af op mijn eerste onderduikadres in Brunssum. Er zouden er nog zeer vele volgen, eerst in Limburg en vanaf medio augustus '44 in Overijssel. Daar werd ik in november '44, op een boerderij in Oud-Leusden, mijn achttiende onderduikadres, gepakt. Ik werd opgesloten in het Huis van Bewaring in Zwolle. Begin januari '45 was ik na een lange mars door de sneeuw weer terug in Westerbork, waar toen nog maar zo'n achthonderd mensen verbleven. Er heerste een betrekkelijke rust. De gevreesde deportatietrein, die ik tijdens mijn eerste verblijf in Westerbork nog zo had zien huishouden, reed niet meer.

Op mijn 'Ausweiskarte' van 'Lager Westerbork' heet ik Eduard van Thijnen, mijn fantasievolle onderduiknaam nadat Jantje toch te ongelooftwaardig was gebleken. Geboren: 16-8-1934. Beroep: 'Schueler'. 'Letzte Anschrift': Rotterdam, Boterstraat 4. Dat adres, tijdens het bombardement in 1940 met de grond gelijkgemaakt, was me door de onderduikorganisatie goed ingeprent. En dat mijn ouders bij dat bombardement waren omgekomen. Het was een lesje dat ik braaf opdreunde toen ik werd gearresteerd en ook daarna, tijdens de verschillende verhoren in het Huis van Bewaring. Ondertussen wist ik maar al te goed dat mijn ouders zich nog ergens in Amsterdam of omgeving bevonden. Mijn vader, daar was ik vast van overtuigd, zouden ze immers nooit te pakken krijgen!

Op hun beurt waren mijn ouders minder gerust op een goede afloop. Het nieuws van mijn arrestatie was als een bom ingeslagen. Zeker nadat de onderduikorganisatie het verdere spoor bijster was geraakt. Mijn eerste levensteken bracht dan ook grote blijdschap